

O`TKIR QALAMKASH MATNAZAR ABDULHAKIM

Quchmurodova Xusniya Xurram qizi

Qoraqalpoq davlat universiteti 2-bosqich talabasi

Anantatsiya: *Ushbu maqolada jo`shqin ijodkor, shoir va tarjimon Matnazar Abdulhakim hayot yo`li va serqirra ijodi haqida so`z yuritib, shoirning g`azallaridan birini tahlil etiladi.*

**Kalit so`zlar:** *Tazod, talmeh, qofiya, radif, mutloq qofiya, g`azal.*

Bizga yaxshi ma`lumki adabiyotimizda Navoiy, Lutfiy, Ogahiy, Bobur kabi buyuk shaxslar nomini eshitishimiz bilan ko`z oldimizda mohir g`azal yozuvchilari gavdalanadi. Ular turkiy tilda ko`p va xo`p ijod qilgan shaxslardir. Keyin ham adabiyotimizda ko`plab g`azalxonlar o`tdi. Ular o`zlaridan bizga ulkan adabiy me`ros qoldirdi. XXI asrga kelib she`r yozishga mohir shoirlar ko`p bo`lsa ham negadir g`azal yozuvchilar ancha kam. G`azal o`ziga yarasha murakkabligi va qoidalari ko`p bo`lgani uchun shoirdan ancha katta salohiyat va tug`ma istedod talab qiladi. Mana shunday istedod egasi Matnazar Abdulhakimdir.

Matnazar Abdulhakim 1948 yil 20 fevralda Xorazm viloyatining Urganch tumanida tug`ilgan. O`zbekistonda xizmat ko`rsatgan madaniyat xodimi (2000). Rossiyaning Taganrog shahridagi Rus tili va adabiyoti institutini tamomlagan. «Tiniq tonglar» (1982), «Fasllar qo`shig`i» (1984), «Qor qo`shig`i» (1990), «Yonimdagi daryolar» (1993), «Qorachikdagi dunyo» (1994), «Bir kuchoq gul», «Oydinlik» (1997), «So`nggi yaproq» (1999) kabi kitoblari nashr qilingan. Shayx Najmiddin Kubro, Shayx Majdiddin Bag`dodiy, Pahlavon Mahmud, Mirzo Bedil asarlarini forsiydan o`zbek tiliga tarjima qilgan. U hayoti davomida ko`plab she`rlar va g`azallar yozgan. Ko`plab ilmiy ishlar va tarjimalar bilan shug`ullangan. Hozirda uning yozgan g`azallaridan birini tahlil qilsak:

Mening Layliyu Shirin o`rnida sen sarvinozim yo`q,
Na Farhodga, na Majnunga, iloj qancha, qiyosim yo`q.
Sen har bir iltifot etgan ko`ngil osmonda lochindir,
Qolib chetda nigohingdan, mening bu imtiyozim yo`q.
Ko`zimdan ko`ngilima botdi umidlar sen ketib qolgach,
Quyosh yanglig` lovullashga tunganmas ehtirosim yo`q.
Sen aytgan ta`nalarga tog` chidar, toshlar berar bardosh,
Mening bo`lsa vujudim tog` emas, toshdan libosim yo`q.
Qayon ketmak kerak sensiz, bilolmasman sira, lekin-
Ming ildiz otganim bu elda bir lahza turosim yo`q.
Seni sevdim va sensiz men chaqinman, nuri yo`q zarra,
Seni sevdim va sensiz qaldiraqman, guldirosim yo`q,

Unutding nogohon sen Matnazarni, bu azobingga
Seni yod aylamakdin o`zga xech bir e`tirozim yo`q.
Shoirning bir g`azalini tahlil qiladigan bo`lsak,
Mening Layliyu Shirin o`rnida sen sarvinozim yo`q,
Na Farhodga, na Majnunga, iloj qancha, qiyosim yo`q.

Ushbu g`azalning dastlabki baytida oshiq mashuqasini Layli va Shiringa qiyoslaydi. Lekin oshiq o`zini Farhod yoki Majnunga qiyoslamasligini aytadi. Shu joyda oshiq mashuqani ko`klarga ko`tarib o`zini unga oshiq bo`lishga ham loyiq emasligini bildiradi. Bu baytda ikkita talmeh san`atidan foydalanilgan. Layli va Majnun, Farhod va Shirin ismlari talmehdir. Talmeh (arab-nazar solmoq, ishora qilmoq) –she`rda mashhur qissa, mashhur bayt mashhur maqolga ishora qilish usuli. Men va sen so`zlari esa tazod san`atini hosil qilmoqda. Sarvinozim va qiyosim so`zlari mutloq qofiya bo`lib kelgan. Raviydan keyin harflar kelgan qofiyalarni mutlaq qofiya deb atash qabul qilingan. Lekin bu baytda raviydan keyin so`zlar kelgan. Har baytda takrorlanib kelayotgan yo`q so`zi radif hisoblanadi. Qofiyadan keyin takrorlanadigan so`z yoki so`zlar birligi radif deyiladi. Endi keying baytni tahlil qilsak;

Sen har bir iltifot etgan ko`ngil osmonda lochindir,
Qolib chetda nigohingdan, mening bu imtiyozim yo`q.

Sen iltifot etgan ko`ngil osmonda xuddiki lochin kabi parvoz etsa, men sening nigohingdan chetda qolidim, mening bir imtiyozim yo`q nazaringga tushishga-demoqda shoir. Imtiyozim so`zi mutlaq qofiya bo`lib kelgan. Birinchi misra boshidagi-sen va ikkinchi misra o`rtasidagi-men so`zi tazodni hosil qilgan.

Ko`zimdan ko`ngilima botdi umidlar sen ketib qolgach,
Quyosh yanglig` lovullashga tuganmas ehtirosim yo`q.

Sen ketib qolgach, ko`zimdan ko`nglimga umidlar botdi. Quyosh kabi lovullab yonishga, tugamaydigan ehtirosim yo`q. Quyosh yanglig` lovullash bu yerda shoir tashbeh san`atidan foydalanadi. Tashbeh hozirgi adabiyotshunoslikda o`xshatish deb yuritiladi. U shunday san`atki, unda so`zlarda ifodalangan ikki yoki

undan ortiq narsa va hodisa, xususiyatlar o`rtasida mavjud bo`lgan o`xshashlik, sifat va belgidagi umumiylik qiyoslanadi, o`zaro solishtiriladi, tasvirlanayotgan narsa-hodisani ayrim xususiyati yorqin, chuqurroq va ta`sirliroq ochib beriladi.

Sen aytgan ta`nalarga tog` chidar, toshlar berar bardosh,
Mening bo`lsa vujudim tog` emas, toshdan libosim yo`q.

Mashuqa shunday ta`nalarni qilganki, unga faqat tog` va toshlar bardosh beroladi. Oshiq o`zini ojiz hisoblab vujudim tog` emas, libosim tosh emas deydi.

Qayon ketmak kerak sensiz, bilolmasman sira, lekin-
Ming ildiz otganim bu elda bir lahza turosим yo`q.

Sira bilmasman, sensiz qayoqqa ketmoq kerak, ming ildiz otganim bu elda endi turorim yo`q. Shoir mashuqasiz qayerga borishini bilmasligini aytadi, ming ildiz otgan o`z elida ham lahza qololmasligini takidlaydi.

Seni sevdim va sensiz men chaqinman, nuri yo`q zarra,

Seni sevdim va sensiz qaldiroqman, guldirosim yo`q,

Ushbu baytning har ikkala misrasida tazod san`ati qo`llangan. Chaqin va nuri yo`q zarra so`zlar, keyingi misradagi qaldiroq va guldiros so`zlari tazod san`atini hosil qilgan. Tazod (ar. – zid qo`yish, qarshilantirish) – baytda ma'no jihatdan o`zaro zid, qarama-qarshi bo`lgan so`zlarni qo`llashga asoslangan she'riy san'at. Shoir ikkala tazod san`atidan mohirona qo`llagan. Keyingi baytda ham tazod san`atini ko`rishimiz mumkin.

Unutding nogohon sen Matnazarni, bu azobingga

Seni yod aylamakdin o`zga xech bir e`tirozim yo`q.

Unutmak va yod aylamak so`zlari ham tazod bo`lib kelgan. Nogohon mashuqa o`z oshig`ini unutadi, oshiq bo`lsa azobga qolib uni yod etishga hech qanday etirozi yo`qligini aytadi. E`tirozim so`zi- sarvinozim, qiyosim, imtiyozim, ehtirosim, libosim, turosим, guldirosim kabi qofiya bo`lib kelgan. Ushbu g`azal xalqona tilda, tushunishga oson qilib yozilgan. Bugungi kunda g`azal yozish albatta yozuvchidan katta mahorat talab etadi.

Xulosa o`rnida aytish mumkinki, bu g`azal Matnazar Abdulhakim ijodidagi ajoyib ishqiy g`azallardan biridir. G`azalda shoir o`z ichki kechinmalarini yorga aytarkan, yorsiz ahvoli yaxshi bo`lmasligini takidlaydi. Har bandda yorga murojat qilib, men tog` emasman, meni toshdan ko`ylagim yo`q, menga qancha zulm qilsang ham zarra etirozim yo`q deb yorni ko`klarga ko`taradi. Yorning azoblariga chidolmasligidan qiynaladi. Ushbu g`azalda majoziy ma'no bor. Shoir g`azalda go`zal qizni emas, balki Allohni nazarda tutyapti. Ya'ni seni nigohingga tushgan osmonda lochin kabi parvoz qiladi, men sendan chetda, nazaringga tushishga esa imtiyozim yo`q deb Allohdan nazarida bo`lishni aytgan. G`azal boshdan oxirgacha mana shunday chiroyli yozilgan. Oshiq Allohning ishqida Majnun yo Farhod bo`lishga arzimasa ham unga muhabbati cheksiz ekanligini bildirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.T.Boboyev „Adabiyotshunoslik asoslari“,„O`zbekiston“ nashriyoti Toshkent 2002-yil 397-bet

2.QOZOQBOY YO`LDOSHEV, BEGALI QOSIMOV, VALIJON QODIROV, JALOLBEK YO`LDOSHBEKOV 7-sinf uchun darslik «SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI TOSHKENT – 2017 231-bet

3.QOZOQBOY YO`LDOSHEV, BEGALI QOSIMOV, VALIJON QODIROV, JALOLBEK YO`LDOSHBEKOV 7-sinf uchun darslik «SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI TOSHKENT – 2017 231-bet

4.Boqijon To`xliyev, Bahodir Karimov,„Adabiyot“ 10-sinf uchun darslik Komila Usmonova «O`zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti Toshkent– 2017 167-bet

5.Tadjixon Sabitova „NAVOIY IJODIDA BADIY SAN`ATLAR” maqolasi Scientific Journal Impact Factor Academic Research, Uzbekistan www.ares.uz 1083-bet
6.<https://n.ziyouz.com>